

С.К. Абильдина¹, Г.Н. Жолтаева², Г.С. Майлыбаева^{3*},
Ж.Р. Жексембаева⁴, Ә.А. Исатаева⁵

¹ Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан;

^{2, 3, 4, 5} І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан

(Хат-хабарға арналған автор E-mail: gulmirasabyr@mail.ru)

¹ORCID 0000-0002-8324-8444

²ORCID 0000-0002-8841-1650

³ORCID 0000-0003-0420-4142

⁴ORCID 0000-0001-5473-7604

⁵ORCID 0009-0002-4313-2516

Мектепке дейінгі ұйым педагогтерін инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге даярлау мәселелері

Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асырудың негізгі факторларының бірі — педагогтердің жаңа жағдайларда жұмыс істеуге даярлығы. Осы зерттеу мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының болашақ педагогтерін инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға даярлау жағдайын зерделеуге бағытталған. Зерттеу аясында педагогтердің кәсіби құзыреттілігі, олардың инклюзия саласындағы білімдері мен дағдылары, сондай-ақ оларды тиісті әдістемелік және психологиялық қолдаудың болуы сияқты аспектілер қарастырылды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуде педагогтер қолданатын әдістер мен жұмыс формаларын талдауға, сондай-ақ ата-аналармен ынтымақтастыққа дайындық деңгейіне ерекше назар аударылды. Негізгі зерттеу әдістері ретінде ғылыми-тәжірибелік материалдарды, нормативтік-құқықтық құжаттарды талдау, сондай-ақ «Мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу» білім беру бағдарламасы бойынша оқитын студенттермен сауалнама жүргізу қолданылды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, болашақ педагогтердің жоғары мотивациясы мен қызығушылығына қарамастан, олардың көпшілігі инклюзивті білім беру жағдайында табысты жұмыс істеу үшін қажетті арнайы білім мен дағдылардың жетіспеушілігін сезінеді. Сонымен қатар, қосымша кәсіби оқыту мен біліктілікті арттыруға деген қажеттілік анықталды. Алынған мәліметтер педагогтерді инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге даярлауды жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында қолдау және сүйемелдеу жүйесін тиімдірек қалыптастыруға көмектеседі.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, мектеп жасына дейінгі балалар, ерекше білім беру қажеттіліктері, педагогтер, мектепке дейінгі білім беру ұйымдары, педагогтерді даярлау, оқыту әдістері, жұмыс формалары.

Кіріспе

Инклюзивті білім беру — қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі. Психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңестердің деректері бойынша, Қазақстанда мектеп жасына дейінгі ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕБК) 47 мыңнан астам бала бар, олардың ішінде 9709 бала арнайы балабақшалар мен мектепке дейінгі ұйымдардың арнайы топтарына, ал 16305 бала жалпы білім беретін мектепке дейінгі ұйым топтарына барады [1].

Инклюзивті білім берудің мақсаты — әр баланың даму ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім алып, құрдастарымен бірге дамуына жағдай жасау. Инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асырудың негізгі факторларының бірі — ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБК) бар балалармен тиімді жұмыс істей алатын педагогтерді даярлау. ЕБК бар балалармен табысты жұмыс істеу үшін педагогтің бірқатар арнайы білімдері, қабілеттері мен дағдылары болуы қажет. Оларға мыналар жатады: әртүрлі даму бұзылыстары бар балалардың ерекшеліктерін және оқыту әдістерін білу; әр баланың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, оқыту әдістері мен жұмыс түрлерін қолдана білу; ата-аналармен және психолог, логопед, дефектолог сияқты мамандармен өзара әрекеттесе алу; барлық балалардың дамуына ықпал етіп қолдау көрсететін инклюзивті білім беру ортасын құру дағдылары.

Қазіргі кезеңде Республиканың мемлекеттік білім беру саясаты әрбір бала үшін өмірлік сәтті бастама ретінде сапалы мектепке дейінгі білім мен тәрбиеге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған. Алайда, педагогикалық тәжірибені талдау көрсеткендей, инклюзивті ортада ерекше

білім беру қажеттіліктері бар балаларға толыққанды психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету үшін мектепке дейінгі ұйымдарда педагог-ассистенттер мен инклюзивті білім беруді ұйымдастыру және жүзеге асыруда құзыретті педагогтер жеткіліксіз. Сонымен қатар, қазіргі уақытта жұмыс істеп жүрген педагогтер айтарлықтай қиындықтарға тап болуда. Сондықтан мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту педагогтерін инклюзивті білім беру мәселелері бойынша теориялық және практикалық тұрғыда алдын-ала даярлау қажеттілігі туындап отыр.

Ғылыми-практикалық зерттеулерді, халықаралық конференциялар материалдарын, нормативтік және әдістемелік құжаттарды зерделеу инклюзивті білім беру жағдайында мектепке дейінгі білім беру ұйымдары педагогтерінің жұмысқа дайындығын қалыптастырудың ұйымдастырушылық-әдістемелік тәсілдері мен педагогикалық технологияларының жеткіліксіз әзірленгенін көрсетеді. Демек, бұл мәселенің өзектілігі инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін қажетті белгілі бір кәсіби және жеке қасиеттерге ие педагогтерді даярлауға қоғамның әлеуметтік тапсырысымен анықталады. Аталған мәселені шешу еңбек нарығының сұраныстарына сәйкес инклюзивті білім беруді жүзеге асыру бойынша кәсіби іс-әрекетті орындауға қабілетті болашақ педагогтерді даярлау процесін жетілдірумен байланысты. Яғни, жоғары оқу орындары мен колледждердің білім беру бағдарламаларында білім алушыларға ЕБҚ балалармен жұмыс істеу үшін қажетті білім мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған инклюзия мәселелеріне ерекше назар аудару қажет.

Бұл зерттеудің мақсаты мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының болашақ педагогтерінің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайындығы жағдайын анықтау, бар қиындықтарды талдау және оларды жеңудің мүмкін жолдарын іздеу. Сондықтан осы мақала мектепке дейінгі білім берудің болашақ педагогтерін инклюзия жағдайында жұмысқа даярлау мәселесін зерделеуге және талдауға, мектеп жасына дейінгі ЕБҚ балаларға сапалы білім беріп, тиімді әлеуметтендіруді қамтамасыз ету үшін болашақ педагогтерді даярлау технологиясын әзірлеу үшін алғышарттарды айқындауға арналған.

Материалдар мен әдістер

Мектепке дейінгі білім берудің болашақ педагогтерін инклюзивті оқыту жағдайында жұмыс істеуге даярлау жағдайын анықтау үшін нормативтік-құқықтық құжаттар, осы мәселе бойынша ғылыми-практикалық зерттеулер зерделенді және Қазақстан Республикасының кейбір жоғары оқу орындарының «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» білім беру бағдарламасы бойынша студенттер, магистранттар, докторанттар арасында сауалнама жүргізілді.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында инклюзивті білім беру ұғымы (1-баптың 21-4-тармақшасы) «ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс» ретінде анықталған [2]. «Қазақстан Республикасының Білім туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен білім алуға... мүмкіндігі шектеулі балалардың құқықтарын», «мүгедек баланың толыққанды өмір сүру құқығы: 2. Мүгедек бала өзінің физикалық, ақыл-ой қабілеттері мен тілектеріне сәйкес білім алуға, қызмет түрі мен кәсібін таңдауды» қамтамасыз ететін құқықтық негіздер Қазақстан Республикасының «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Заңы және Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңымен регламенттелген [3], [4]. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін білім алуға тең жағдайлар мен кедергісіз қолжетімділікті қамтамасыз ету қажеттілігі, сондай-ақ «даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдаумен және ерте түзетумен қамту» «Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында» белгіленген [1].

Теориялық және ғылыми-практикалық материалдарды зерделеу көптеген шетелдік зерттеушілер инклюзивті білім берудің тиімділігіне ЕБҚ балаларды педагогикалық қолдау мен сүйемелдеудің әртүрлі тәсілдерін қолдану арқылы қол жеткізілетінін атап айтатынын көрсетеді [5]. Инклюзивті білім беруді ұйымдастыруда қолдаудың түрлі тәсілдері мен әртүрлі стратегиялардың қажеттілігі туралы идеяны дамыта отырып, американдық зерттеушілер V. Volonino, N. Zigmond инклюзияның сәттілігі ЕБҚ балаларды оқытатын және тәрбиелейтін арнайы дайындалған педагогтің және қажет болған жағдайда осы балаларды сүйемелдейтін ассистенттің жұмысы арқылы қамтамасыз етіледі деп санайды [5]. L.V. Zdanevych, D. Vural зерттеулерінде мектепке дейінгі ұйымдардың педагогтерінің бакалавриатта оқу кезінде қалыптастырылатын инклюзивті білім беру саласындағы практикалық

дайындық деңгейі, кәсіби құзыреттіліктері жеткіліксіз, сондықтан инклюзивті мекемелерде жұмыс істеу үшін педагогтерді даярлау бағыттарын анықтау қажеттілігіне тоқталады [6], [7].

Ресей зерттеушілерінің (С.В. Алехина, Т.Ю. Четверикова, И.М. Яковлева және т.б.) [8], [9], [10], Беларусь ғалымдарының (Т.И. Мороз, Т.П. Евдокимова) [11], [12] пікірлері бойынша инклюзивті білім беруді енгізу мен дамытудың маңызды шарты ЕБҚ балалармен тиімді жұмыс істеуге қабілетті және дайын, құзыретті педагогтерді даярлау. Соңғы жылдары педагогтерді инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге даярлауға (О.С. Кузьмина [13]), болашақ педагогтерді инклюзивті білім беруде қоршаған ортаның психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге дайындауға (Т.Б. Беляева [14]), педагогтердің біліктілікті арттыру жүйесінде инклюзивті білім беруге дайындығын қалыптастыруға (И.В. Возняк [15]) арналған зерттеулер пайда болды.

Қазақстанда инклюзивті білім беруді енгізу және педагогтің балаларға инклюзивті білім беруге кәсіби дайындығын қалыптастыру мәселелерімен ғалымдар Р.А. Сүлейменова, З.А. Мовкебаева, А.Т. Исакова, Г.З. Закаева, А.Б. Айтбаева, А.А. Байтұрсынова [16], [17], [18] және т.б. айналысады.

Ғалымдар М.А. Одинцова, Е.И. Кузьмина, Л.А. Александрова және В.М. Лазарева зерттеулерінде ерекше білім беру қажеттілігі бар тұлғаларды оқыту мен дамытудың әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасаудың ұйымдастырылған қызметі, білім беру жүйесіндегі психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету процесі өте күрделі әрі маңызды процесс екендігі туралы тұжырымдалған [19].

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беру және осы жүйеде жұмыс істейтін педагогтер мен психологтарды арнайы даярлау әлі де тиісті деңгейде дамытуды қажет ететіндігі туралы Г.Е. Берикханова, Н.К. Султанова, А. Уразбаева еңбектерінде көрініс тапқан [20].

Зерттеулерді талдау шетелдік және отандық ғалымдар педагогтерді инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге арнайы дайындаудың маңыздылығын мойындайтынын көрсетті.

Мектепке дейінгі білім берудің болашақ педагогтерін инклюзия жағдайында жұмыс істеуге даярлаудың жағдайын зерделеу үшін Қазақстанның кейбір жоғары оқу орындарының «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» білім беру бағдарламасы бойынша студенттерімен, магистранттарымен, докторанттарымен анонимді сауалнама жүргізілді. Сауалнама барысында келесі міндеттер қойылды:

- инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайындық жағдайын анықтау;
- инклюзивті білім беруді жүзеге асыру кезіндегі болжамды проблемалар мен қиындықтарды, балаларды инклюзивті оқыту мен тәрбиелеу кезінде талап етілетін көмек түрлерін айқындау;
- инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асыру үшін педагогтердің құзыреттілігін арттыру түрлерін айқындау.

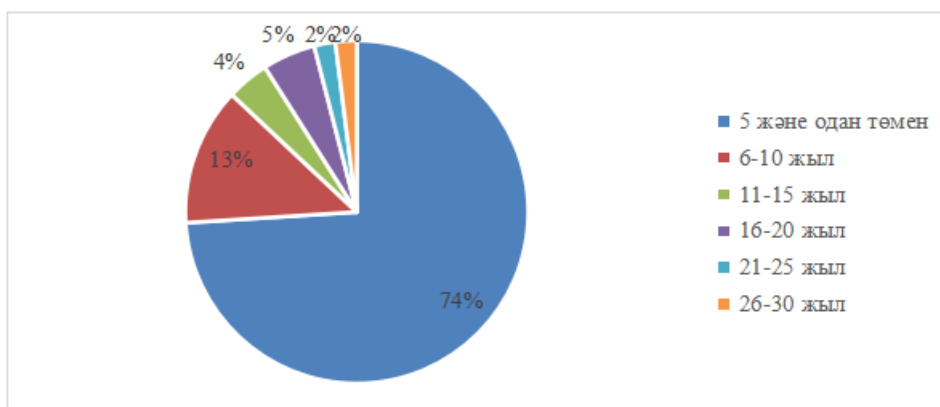
Сауалнама жүргізу мерзімі: 2025 жылғы қаңтар-ақпан айлары. Сауалнамаға Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Alikhan Bokeikhan University студенттері, магистранттары, барлығы 168 адам, оның ішінде 103 студент, 52 магистрант және Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 13 докторанты қатысты (1-кесте).

1 - к е с т е

Респонденттердің сандық құрамы

Барлығы	Студенттер	Магистранттар	Докторанттар
168	103 (61,3 %)	52 (31 %)	13 (7,7 %)

Респонденттерді іріктеу олардың мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен білім беру процесіне тікелей қатысуы бар қағидаты бойынша өтті. Сауалнамаға 1 жылдан 30 жылға дейін педагогикалық еңбек өтілі бар педагогтер де қатысты. Еңбек өтілі бар респонденттердің пайыздық саны 1-суретте көрсетілген.

1-сурет. Сауалнамаға қатысушылардың педагогикалық еңбек өтілі

Біз сауалнаманың негізгі нәтижесі «6В(7М)01201 — Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» бағдарламалары бойынша мектепке дейінгі ұйым педагогтерін даярлаудың бүгінгі мазмұны инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға педагогтерді даярлаудың қажетті дәрежесіне қаншалықты ықпал ететінін объективті статистикалық бағалау болуы тиіс деген болжамға сүйендік.

Зерттеу мақсаттарына сәйкес біз 3 (үш) блоктан тұратын сауалнама әзірледік: сұрақтардың 1-інші блогы респонденттер мектепке дейінгі ұйымда инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайындық дәрежесін өздерінің бағалауын анықтауға; 2-інші — инклюзивті білім беруді жүзеге асыру бойынша білім мен дағдыларын анықтауға және 3-інші блогы — білім алушыларды даярлау жолдары мен тәсілдерін анықтауға бағытталған сұрақтар (2-кесте).

2 - к е с т е

Сауалнама сұрақтары

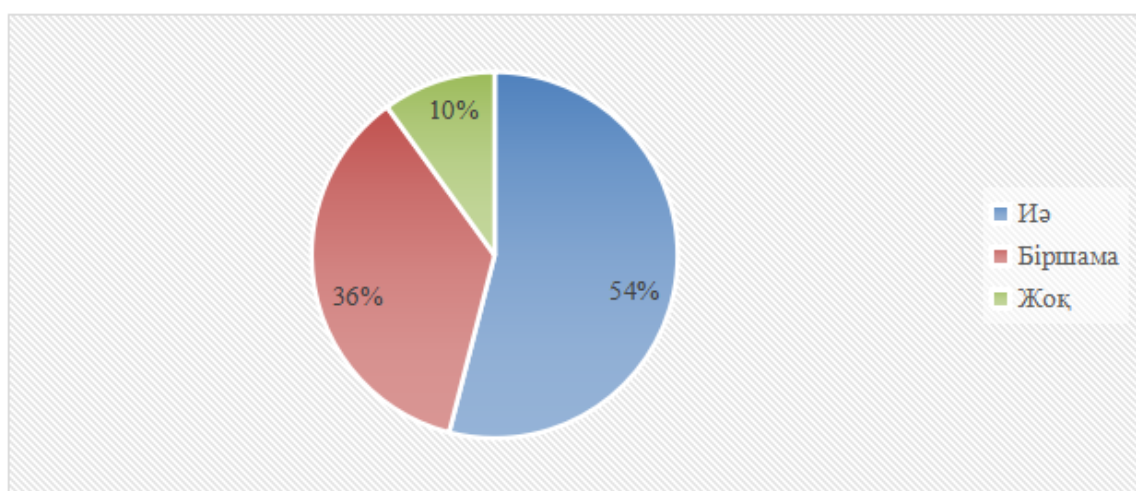
№	Сұрақтар
1-ші блок: Инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайындық дәрежесін өздері бағалауын анықтауға бағытталған сұрақтар	
1	Сіз инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайынсыз ба?
2	Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу кезінде Сізге көмек қажет бола ма?
3	Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге әдістемелік дайындығыңызды қалай бағалайсыз?
4	Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуде Сізге қандай қиындықтар мен проблемалар көп кедергі болуы мүмкін?
5	ЕБҚ балалармен жұмыс істеуде Сізге қандай қиындықтар жиі кездесуі мүмкін? Белгілеңіз.
2-ші блок: Инклюзивті білім беруді іске асыру бойынша білім мен дағдыларын анықтауға бағытталған сұрақтар	
1	ЕБҚ балалармен кері байланыс және олардың элементар түсініктерінің қалыптасуын бақылау қалай жүзеге асырылады?
2	ЕБҚ балалардың ата-аналарымен кері байланыс қалай жүзеге асырылады?
3	Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру процесінде педагог жұмыстың қандай әдістері мен формаларын пайдалану керек?
4	Іс-тәжірибеден өту барысында мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін Сізге қандай көмек қажет болуы мүмкін? Белгілеңіз.
5	Инклюзивті білім беру мәселелері бойынша арнайы білім алу қажеттілігін сезінесіз бе?

№	Сұрақтар
3-ші блок: Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге даярлау жолдары мен тәсілдерін анықтауға бағытталған сұрақтар	
1	Бұрын инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу үшін біліктілікті арттыру немесе қайта даярлау курстарынан өттіңіз бе?
2	Сізге біліктілікті арттырудың қандай түрі қолайлы?

Соңында мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагогтерін инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге даярлау бойынша респонденттердің пікірлері мен ұсынымдарын анықтауға арналған сұрақ қойылды.

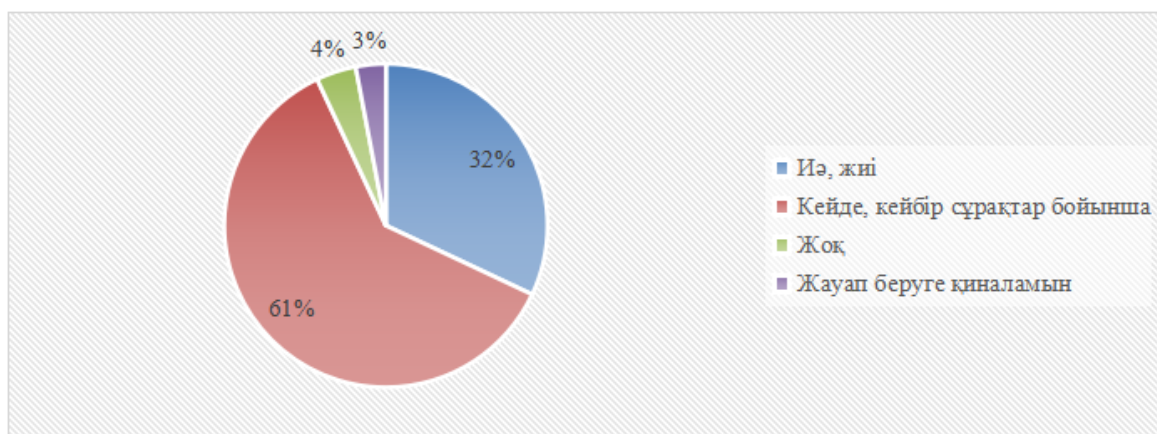
Нәтижелер мен талқылау

Сауалнама нәтижесінде педагогтердің инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби іс-әрекетті жүзеге асыруға ынтасы мен санасының бағыттылығы болуы анықталды. Осы мақсатта: «Сіз инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайынсыз ба?» деген сұрақ қойылды. 2-суреттен көріп отырғанымыздай, бұл сұраққа респонденттердің жартысынан көбі (54 %) оң жауап берді, едәуір бөлігі (36 %) «белгілі бір дәрежеде дайынмын» деп және 10 %-ы — теріс жауап берді, бұл жалпы инклюзивті білім беруге деген оң көзқарасты, сауалнамаға қатысушылар қазіргі әлемдегі инклюзияның маңыздылығын түсініп, оны білім берудің бір формасы ретінде қабылдайтынын көрсетеді.

2-сурет. «Сіз инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайынсыз ба?» сұрағы бойынша жауап нәтижелері

Бірақ сонымен бірге респонденттердің 32 %-ы инклюзивті оқыту жағдайында жұмыс істеу кезінде «жиі», 61 % — «кейде, кейбір сұрақтар бойынша» көмекке мұқтаж екенін, 4 % — «жоқ» деді, 3 % — жауап беруге қиналды (3-сурет).

3-сурет. Көмек алу қажеттілігі бойынша сауалнама нәтижелері

Мақсатқа сәйкес, бұл жұмыс мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының болашақ педагогтерінің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге кәсіби дайындығы, сондай-ақ осындай дайындықтың қалыптасуына әсер ететін жағдайлар мен факторлар сияқты интегралды көрсеткіштерді анықтауға бағытталған. Зерттеуді ұйымдастырған кезде бізді респонденттердің инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайындығын өздерінің бағалауына қатысты сұрақтар қызықтырды, оларды біз жеке блокқа бөлдік.

Педагогтердің инклюзивті білім беруге дайындығын Е.Л. Агафонова, М.Н. Алексеева, С.В. Алехина екі блокты: кәсіби және психологиялық дайындықты бағалау арқылы қарастырады [6]. С.В. Алехина пайымдауы бойынша кәсіби дайындық құрылымы ақпараттық дайындықты, педагогикалық технологияларды меңгеруді, психология және түзету педагогикасының негіздерін білуді, педагогтердің сабақты модельдеуге және оқу процесінде түрлі нұсқалықтарды қолдануға дайындығын, дамуында әртүрлі бұзылулары бар балалардың жеке ерекшеліктерін білуді, кәсіби өзара әрекеттесуге және оқуға дайындықты қамтиды. Біз әдістемелік аспектілерді қарастырдық (педагогикалық технологияларды меңгеру, педагогтердің сабақты модельдеуге және оқу процесінде түрлі нұсқалықтарды қолдануға дайындығын, дамуында әртүрлі бұзылулары бар балалардың жеке ерекшеліктерін білу; кәсіби өзара әрекеттесуге және оқуға дайын болу). Инклюзия жағдайында педагогикалық іс-әрекетке психологиялық дайындық құрылымында С.В. Алехина дамуында әр түрлі бұзылулары бар балаларды эмоционалды қабылдауды, оларды сабақта оқу іс-әрекетіне қосуға дайындықты, педагогтің өз педагогикалық іс-әрекетіне қанағаттануын бөліп көрсетеді [6].

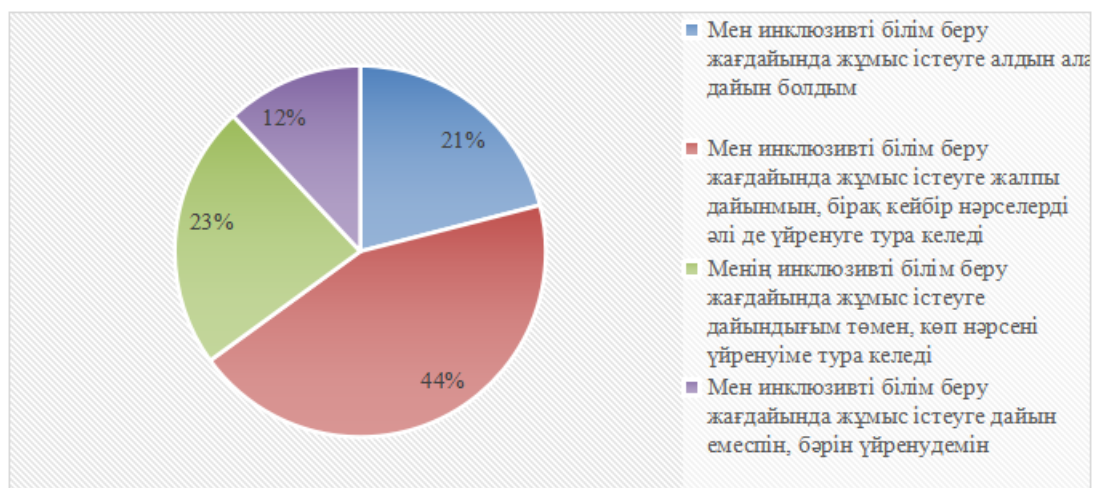
Сауалнама нәтижелерін талдау барысында болашақ педагогтердің инклюзивті білім беру жағдайында оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға дайындық дәрежесін анықтау маңызды болды. Дайындық дәрежесі келесі көрсеткіштер бойынша бағаланды:

- әдістемелік дайындық;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕБК) балалармен өзара әрекеттесуге психологиялық дайындық.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде әдістемелік дайындық әдістемелік білім мен дағдылардың, сондай-ақ әдістемелік іс-әрекеттің барлық түрлерін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін жеке қасиеттердің интеграциясы ретінде қарастырылады [21], яғни инклюзивті білім беру жағдайында — педагогтердің сабақты модельдеуге және оқу процесінде түрлі нұсқалықтарды қолдануы, жеке ерекшеліктерін білу негізінде дамуында әртүрлі бұзылулары бар балалармен өзара әрекеттесуі, педагогикалық технологияларды меңгеруі және т.б.

Жүргізілген сауалнама көрсеткендей, тәжірибесі бар магистранттар мен докторанттардың бір бөлігі инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге алдын-ала дайын болғанын айтты. Олардың саны барлық респонденттердің 21 % құрады және олар бар білімдері жеткілікті деп атап өтті. Барлық сауалнамаға қатысқандардың 44 %-ы «мен инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайынмын, бірақ кейбір нәрселерді әлі де үйренуге тура келеді» деп көрсетсе, 23 %-ы «көп нәрсені үйренуіме тура келеді» деп жауап берді, ал 12 %-ы инклюзивті оқытуды іске асыруға әдістемелік тұрғыдан дайын еместігін атап өтті (4-сурет). Басқаша айтқанда, сауалнамаға қатысқан білім алушылардың көпшілігі (79 %) дайындықтың жеткіліксіз екенін және инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін арнайы әдістемелік дайындықтың қажеттілігін айтады.

4-сурет. Өдістемелік дайындық бойынша сауалнама нәтижелері

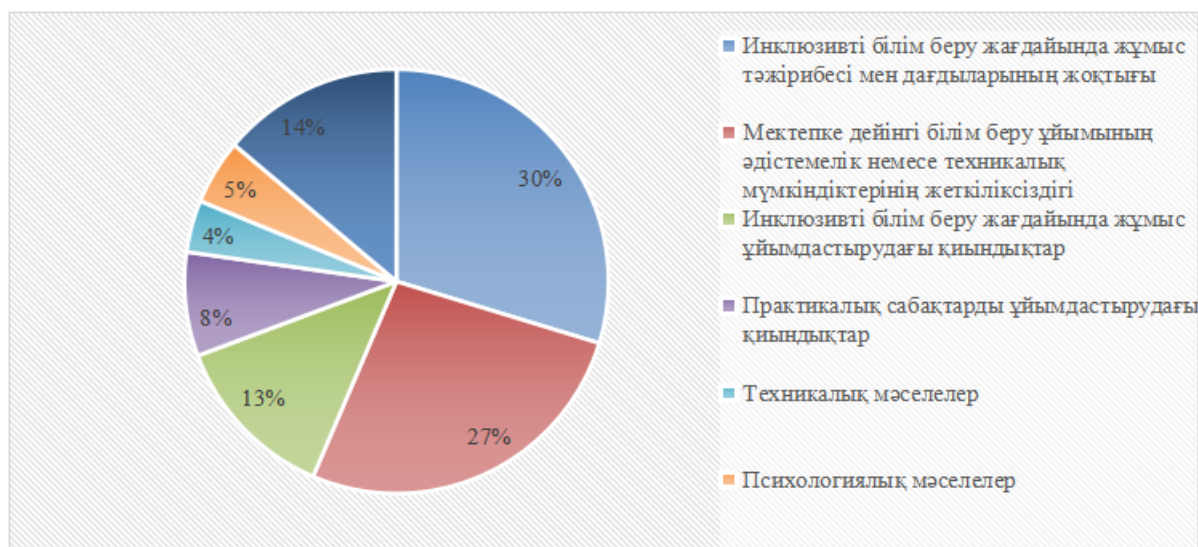
Инклюзивті оқытуды тиімді жүзеге асырудың маңызды аспектілерінің бірі — педагогтердің психологиялық дайындығы. Сауалнама көрсеткендей, респонденттердің 5 %-ы инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық мәселелер оларға кедергі келтіруі мүмкін деп санайды, 28 %-ы ЕБҚ балалардың ата-аналарымен жұмыс істеуде көмекке, 23 %-ы ЕБҚ балалардың мүмкіндіктерін пайдалану бойынша көмекке мұқтаж болуы мүмкін, 14 % — ЕБҚ балалардың эмоционалдық әл-ауқатына әсер ететін педагогтің психологиялық денсаулығы саласындағы біліктілігін арттыру қажеттігін айтты; 13 %-инклюзивті білім беруді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу кезінде көмек қажет болатынын атап өтті; 54 % — ЕБҚ балалармен қарым-қатынас жасаудағы қиындықтарын; 27 % — тұлғаға бағдарланған және саралап оқыту тәсілдерін жүзеге асыру кезінде; 14 % психологиялық көмек қажет болатынын нақты көрсетті (5-сурет). Осылайша, сауалнама көрсеткендей, сауалнамаға қатысқан білім алушылардың барлығы дерлік психологиялық білімнің қандай да бір түрін қажет етеді.

5-сурет. Психологиялық дайындықты бағалау бойынша сауалнама нәтижелері

Сондықтан, осы блоктың келесі сұрағы респонденттерден инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу кезінде туындауы мүмкін проблемалар мен қиындықтарды анықтауға бағытталған. Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу кезінде кедергі келтіруі мүмкін негізгі мәселелер мен қиындықтардың ішінде респонденттердің 30 %-ы инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс

дағдыларының немесе тәжірибесінің жоқтығын; 27 % — мектепке дейінгі білім беру мекемесінің әдістемелік немесе техникалық мүмкіндіктерінің жеткіліксіздігін; 13 % — инклюзивті білім беру жағдайында жұмысты ұйымдастырудағы қиындықтарды көрсетті; 8 % — практикалық сабақтарды ұйымдастырудағы қиындықтар; 4 % — техникалық мәселелер; 5 % — психологиялық мәселелер; 14 % ештеңе кедергі келтірмейді деді (6-сурет).

6-сурет. Инклюзивті білім берудегі мәселелер мен қиындықтарды анықтау бойынша сауалнама нәтижелері

Инклюзивті білім беру жағдайында тиімді жұмыс істеу үшін болашақ педагогтерге ЕБҚ балалардың психофизиологиялық дамуының ерекшеліктерін, сондай-ақ оларды оқыту мен тәрбиелеу процесінде туындайтын типтік қиындықтарды білу қажет. Зерттеу барысында сауалнамаға қатысқан студент, магистрант, докторанттардың бір бөлігінде инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу дағдылары немесе тәжірибесі бар екені анықталды. Соған қарамастан респонденттердің 54 %-ы ЕБҚ балалармен қарым-қатынас жасаудағы қиындықтарды; 38 %-ы әдістемелік сипаттағы қиындықтарды; 27 %-ы ЕБҚ балалардың тапсырмаларды орындауындағы қиындықтар; 5 %-ы психологиялық мәселелерді көрсетті, ал 24 %-ы іс жүзінде елеулі қиындықтарға тап болмауы мүмкін деді; 4 %-ы жауап беруге қиналды (7-сурет).

7-сурет. ЕБҚ балалармен жұмыс істеу кезіндегі қиындықтарды анықтау бойынша сауалнама нәтижелері

Сауалнаманың екінші блогына біз инклюзивті білім беруді жүзеге асыру бойынша респонденттердің білімі мен дағдыларын анықтауға бағытталған сұрақтарды енгіздік.

Іс-тәжірибеде барысында инклюзивті оқытуды жүргізу үшін білім алушыларға қажет көмек түрлерін анықтау үшін сауалнамада «Іс-тәжірибеден өту кезінде балабақшада инклюзивті білім беруді іске асыру үшін қандай көмек қажет болуы мүмкін?» сұраққа жауап беру және білім беру ұйымында инклюзивті оқытуды жүзеге асыру үшін оларға ең алдымен қандай көмек қажет екенін көрсету ұсынылды. Педагогтерге қажет көмек түрлері 8-суретте көрсетілген. Салыстырмалы түрде көпшілігі: 29 %-ы «әдістемелік көмек қажет», 28 %-ы «ЕБҚ балалардың ата-аналарымен жұмыс жасауда көмек қажет» және 23 %-ы «ЕБҚ балалардың мүмкіндіктерін пайдалану бойынша көмек қажет» деп белгілеген; қалған көмек түрлері шамамен біркелкі бөлінген: 9 %-ы 18 % аралығында (8-сурет).

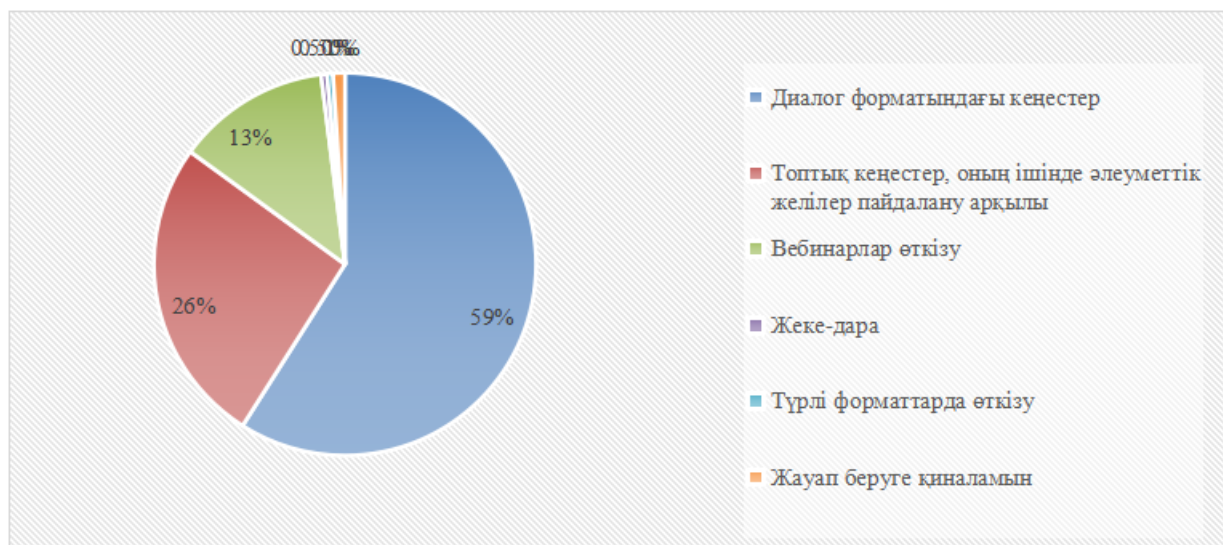
8-сурет. Қажетті көмек түрлерін анықтау бойынша сауалнама нәтижелері

Кері байланыс орнату — балаларды тиімді оқыту мен тәрбиелеудің ажырамас бөлігі екені белгілі. Ал ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу кезінде кері байланыс негізгі рөл атқарады және балаларды түсінуді жақсартуға, олардың мінез-құлқын реттеуге және мотивациясын сақтауға көмектеседі. Өз жұмысында осындай санаттағы балалармен кері байланысты орнату бойынша болашақ педагогтердің білімі мен дағдыларын анықтау мақсатында: «ЕБҚ балалармен кері байланыс жасау және олардың оқуы мен тәрбиесін бақылау қалай жүзеге асырылады?» деген сұрақ қойылды. Жауаптар арасында жиі кездескендер: «әртүрлі әдістер», «арнайы әдістер», «вербалды және вербалды емес кері байланыс», «жеке», «бақылау», «әңгімелесу, баламен сөйлесу», «практикалық әрекеттер», «тұрақты бақылау», «ЕБҚ балаларға қызықты тапсырмаларын беру», «мониторинг жүргізіледі», «жеке сабақтар арқылы», «ойындар көмегімен», «арнайы тесттер мен сауалнамалар», «диагностикалық тапсырмалар», «арнайы бағдарламаларды іздеу», «диагностикалық тестілеу», «көп жұмыс істеу керек», «балалардың қабілеттері мен олардың жетістіктерін бағалау үшін психологиялық-педагогикалық диагностика жүргізу керек», «бақылау күн сайын жүзеге асырылады және баланың даму карталарында белгіленеді», «бақылау, жауап, сөйлесу, балалардың іс-әрекеттері бойынша», «эмоциялар арқылы», «қиын», «арнайы білімді қажет етеді», «білмеймін», «тәжірибе жоқ», «жауап беру қиын» және т.б.

Жауаптарды талдау сауалнамаға қатысушылардың көпшілігі үшін ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен кері байланыс орнату жолдары жеткілікті анық емес екенін көрсетеді, жауаптары балалардың дамуын бақылау әдістерін қамтуға көбірек бағытталған.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарымен кері байланыс орнату балалардың табысты дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасауда үлкен маңызға ие және инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдер жұмысының маңызды құрамдас бөлігі болып табылатыны анық. Осыған байланысты бізге инклюзия жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарымен кері байланысты жүзеге асыру бойынша білім алушылардың білімін анықтау маңызды болды.

Сауалнама нәтижелері бойынша сауалнамаға қатысқандардың 59 %-ы диалог форматындағы кеңестерді атап өтті; 26 %-ы топтық, оның ішінде электрондық поштаны, әлеуметтік желілерді, мессенджерлерді және т. б. пайдалана отырып кеңес беру; 13 %-ы вебинарлар өткізу; 0,5 %-ы жеке; 0,5 %-ы әртүрлі форматта өткізуге болады; 1 %-ы жауап беруге қиналды (9-сурет).

9-сурет. ЕБҚ балалардың ата-аналарымен кері байланысты орнату бойынша сауалнама нәтижелері

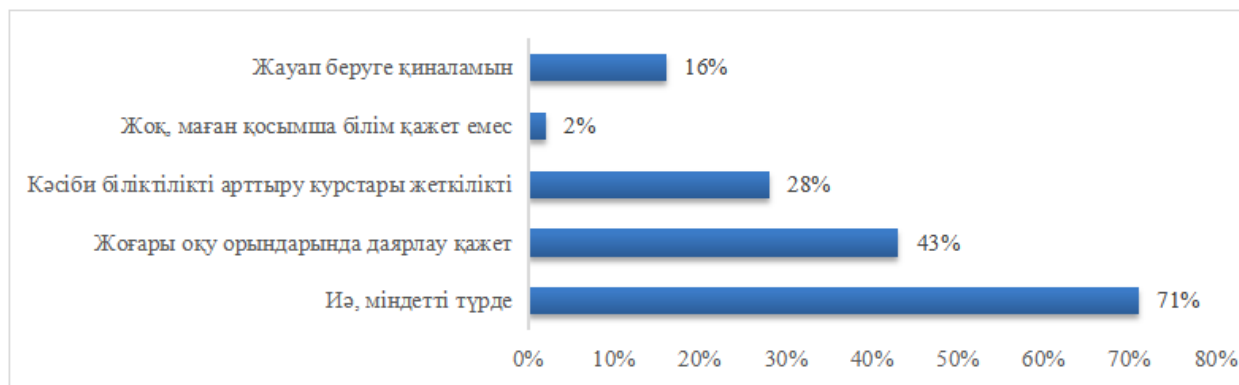
Инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асырудың шешуші факторларының бірі педагогтердің жұмыстың әртүрлі әдістері мен нысандарын пайдаланудағы құзыреттілігі. Бұл аспектілер әр бала дамып, жетістікке жете алатын тиімді, инклюзивті білім беру ортасын құруға көмектеседі. Инклюзивті білім беруде қолданылатын жұмыс әдістері мен формаларын анықтау және оны талдау болашақ педагогтердің жұмыс тиімділігін түсінуге және оларды даярлау процесіне қажетті түзетулер енгізуге көмектеседі.

Сауалнама барысында білім алушылар көрсеткен инклюзивті білім беру үдерісіндегі жұмыс әдістері мен формалары 10-суретте берілген.

10-сурет. Инклюзивті білім беру процесінде қолданылатын жұмыс әдістері мен формаларын анықтау бойынша сауалнама нәтижелері

Келесі қойылған сұрақ: «Сіз инклюзивті білім беру мәселелері бойынша арнайы білім алу қажеттілігін сезінесіз бе?». Жауаптар нәтижелері 11-суретте көрсетілген.

11-сурет. Инклюзивті оқыту мәселелері бойынша арнайы білім алуға мұқтаж респонденттердің саны

Диаграммдан көріп отырғанымыздай, сауалнамаға қатысқан респонденттердің 71 %-ы инклюзивті оқыту мәселелері бойынша оларға міндетті түрде арнайы білім алу керек деп санайды, бірінші орынға олар жоо-да осындай даярлықтың қажеттілігін шығарды, яғни 43,0 %, екінші орында біліктілікті арттыру курстарының жеткіліктілігін көрсетеді — 28,0 %, тек 2 %-ы өздеріне қосымша білімнің қажеті жоқ екенін айтады және 16 %-ы жауап беруге қиналды. Алынған нәтижелерді талдау респонденттердің басым көпшілігі инклюзивті білім беру мәселелері бойынша арнайы білім алуды міндетті деп санайтынын айтуға мүмкіндік береді.

Осыдан болашақ педагогтерді инклюзивті білім берудің теориялық-әдіснамалық, нормативтік-құқықтық, практикалық аспектілерімен таныстыру, бірлескен оқытуды және коммуникацияны ұйымдастырудың педагогикалық технологияларымен таныстыру, оқу процесін құрудың интерактивті технологияларын, бейімделген бағдарламаларды жобалау әдістемелерін оқыту, инклюзивті оқытудың психологиялық аспектілерін қарастыру, кері байланыс орнату, ЕБҚ балалармен қарым-қатынас орнату әдістерін үйрету қажеттілігін көреміз.

Бұдан әрі инклюзивті білім берудің теориялық және практикалық аспектілері бойынша біліктілікті арттыру және/немесе қайта даярлау контекстінде білім алушылардың қосымша оқуға қажеттілігі зерделенді (12, 13-суреттер).

Сауалнамаға қатысқан респонденттердің 29 %-ы ЕБҚ балалармен жұмысты ұйымдастыру мәселелерін бойынша біліктілікті арттыру немесе қайта даярлау курстарынан өткен, алайда сауалнамаға қатысушылардың 16 %-ы мұндай курстардың формальды түрде өткендігін және қажетті дағдылар алмағанын, ал 55 %-ы курстардан өтпегенін (оның 17 %-ы оларда инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жасау дағдылары немесе өзіндік тәжірибесі бар болғандықтан өтпеген, 38 %-ы курстардан мүлде өтпеген) атап өтті, сондықтан инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу дағдыларын алдын ала алмаған (12-сурет).

12-сурет. Біліктілікті арттыру курстарынан өту туралы мәліметтер

«Сіз үшін құзыреттілікті арттырудың қай түрі қолайлы?» сауалнамаға қатысушылардың 51 % -ы жоо-да арнайы даярлау (арнайы пәндер оқу); 44 %-ы практикаға бағытталған семинарлар; 12 %-ы дөңгелек үстелдер; 16 %-ы шеберлік сыныптары; 14 %-ы біліктілікті арттырудың қысқа мерзімді курстары (2-3 күн); 20 %-ы біліктілікті арттырудың 2 апталық курстары; 22 %-ы балалармен жұмыс істеу кезінде қиындықтар туғызған тәжірибедегі жағдайларды талқылау арқылы кәсіби құзыреттілікті арттыруға бағытталған жұмыс түрі; 27 %-ы мамандардың жеке кеңестері; 12 %-ы педагогтерді оқыту бойынша тұрақты жұмыс істейтін сайт деп көрсетті (13-сурет).

13-сурет. Инклюзивті білім беру саласындағы құзыреттілікті арттыру қажеттілігін анықтау бойынша сауалнама нәтижелері

Жоғарыда келтірілген мәліметтерден көрініп тұрғандай, сауалнамаға қатысқан респонденттердің жартысынан көбі (51 %) инклюзивті білім беру саласындағы құзыреттілікті қалыптастырудың және арттырудың негізгі түрі ретінде жоо-да арнайы даярлауды атап өтеді. Сонымен, инклюзивті оқыту мәселелері бойынша болашақ педагогтердің кәсіби даярлығын жетілдіру әлі де өзекті болып отыр. Егер бұл міндет шешілмесе, инклюзивті білім берудің тиімділігі мен сапасының төмендеуі қаупі бар.

Білім беру жүйесінің болашақ мамандарының (студенттер, магистранттар, докторанттар) инклюзивті білім беру жағдайында жұмысқа дайындығын бағалаудың маңызы зор. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі инклюзивті білім беру саясатын түсінеді және инклюзивті білім беру форматын қабылдауға өздерін дайын деп санайды. Сондықтан сауалнаманың нәтижелері олар негізінен осындай білім беру процесі үшін дайындық қажеттілігіне бағдарланған және инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық іс-әрекетті іске асыру үшін оқуға дайын деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Сауалнама барысында «Мектепке дейінгі ұйым педагогтерін инклюзия жағдайында жұмысқа даярлау бойынша Сіздің пікірлеріңіз бен ұсынымдарыңыз» тармағы ерекше қызығушылық тудырды. Жоғарыда айтылғандай, респонденттердің жартысынан көбі инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін мектепке дейінгі ұйым педагогтерін жоо-да оқу процесінде даярлауды айтып өтті және даярлауды жетілдіру үшін респонденттердің көпшілігі:

- тәжірибеге бағдарланған оқыту, білім алушылардың инклюзивті оқыту мен тәрбиелеу әдістері мен технологияларын пайдалану дағдыларын қалыптастыру;

- ЕБҚ балалардың психологиялық ерекшеліктерін оқу және жоғары оқу орындарының мектепке дейінгі білім беру ұйымдарымен тығыз ынтымақтастығы қажет деп санайды.

Жүргізілген сауалнама келесі қорытындылар жасауға мүмкіндік берді:

1. ЕБҚ балалардың оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру және қажетті оқу-әдістемелік кешендерді құру дағдыларын меңгерген білікті педагогтерді даярлауды жетілдіру мектепке дейінгі ұйымдардың болашақ педагогтерін инклюзивті білім беруге даярлау технологиясын әзірлеу арқылы жоо-да жүзеге асырылуы мүмкін. Технология білім беру бағдарламасына инклюзия бойынша арнайы сұрақтарды оқытуды көздейтін модульдерді енгізуді қамтиды.

2. Тиісінше, педагогтерді даярлау мынадай модульдерді қамтуы мүмкін: арнайы педагогика негіздері; инклюзивті білім беруді дамытудың қазіргі заманғы трендтері; ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау технологиялары; мектеп жасына дейінгі ЕБҚ балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу; мектеп жасына дейінгі ЕБҚ балаларға білім беру процесін ұйымдастыру; бейімделген оқу-әдістемелік материалдарды әзірлеу және т.б.

Қорытынды

Әрине, қазіргі заманғы білім құзыретті педагогтерді даярлаудың оңтайлы жолдарын іздеуге бағытталған. Құзыреттілік тұғыр, ең алдымен, кәсіптік білім берудің мақсаттары мен нәтижелерін бағалаудың жаңа көзқарасына бағдарлана отырып, мазмұнға, педагогикалық технологияларға, бақылау мен бағалау құралдарына өз талаптарын қояды. Мұның бәрі инклюзивті білім беру процесінің аясында болатынын айта кеткен жөн. Сондықтан, құзыреттілік тұғырға сүйену инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін педагогтерді даярлаудағы маңызды фактор.

Келесі маңызды фактор — қайталануы мен жоспарланған тиімділігі толығымен өзінің жүйелілігі мен құрылымына байланысты болатын кез келген педагогикалық технологияның, оның ішінде инклюзивті оқыту технологияларының негізі болып табылатын жүйелік тұғырға сүйену. Көптеген педагогикалық технологиялар іс-әрекеттік тұғырға негізделген. Осыған байланысты инклюзивті білім беру педагогтерін даярлауда іс-әрекеттік тұғырдың артықшылықтары бар. Балалар тобы біркелкі болмайтындықтан, әр жағдайда педагогтің алдында олардың білім алу қажеттіліктерін ескеру және оқытудың тиісті мазмұны мен әдістерін таңдау міндеті тұрады.

Сонымен, болашақ педагогтерді даярлауда, олардың сәтті қызметін қамтамасыз ететін факторларды айқындау және сауалнама арқылы алынған зерттеу нәтижелерінің негізінде педагогтерді инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға даярлау құзыреттілік, жүйелілік, іс-әрекеттік, тұлғаға бағдарланған тұғырларға негізделуі және мынадай кезеңдерді қамтуы тиіс деп болжауға болады:

- жалпы дайындық (мақсаты психологиялық-педагогикалық білім және арнайы педагогика бойынша білім жүйесін; инклюзивті оқытудың түрлі технологияларын іске асыру тәжірибесі қалыптастыру);

- кәсіби бағдарлаушы (мақсаты: педагогте инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайындықтың дидактикалық және коммуникациялық компоненттерін қалыптастыру);
- кәсіби-мамандандырылған (мақсаты: инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың әдістемелік тәжірибесін қалыптастыру).

Зерттеудің ғылыми жаңалығы инклюзивті білім беру жағдайында педагогтерді қызметке даярлау технологиясын әзірлеу үшін алғышарттарды, яғни мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында жұмыс тәжірибесі бар және болашақ педагогтердің практикалық сұраныстары (сауалнама деректері, инклюзивті оқыту бойынша жұмыс тәжірибесі), ғылыми зерттеулер мен нормативтік құжаттарды зерделеу нәтижелері, педагогтердің мектеп жасына дейінгі балаларға инклюзивті білім беруге дайындығын қалыптастыруға ықпал ететін аспектілерді анықтау. Алынған жаңа білім «6В(7М)01201 — Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» бағдарламалары бойынша кәсіби білім берудің тиімділігін арттыруға ықпал ететін болады.

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің гранттық қаржыландыруы аясындағы АР23488199 «Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау» жобасы бойынша дайындалды.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысымен бекітілді. — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
- 2 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (15.03.2025 ж. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747
- 3 «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 Заңы (2023.01.07 ж. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343_
- 4 «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Заңы — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_
- 5 Zdanevych L.V. Training of future teachers for work with children under the conditions of preschool inclusive education [Electronic resource] / L.V. Zdanevych, V.M. Chaika, O.T. Pysarchuk, T.M. Tselnyk, N.O. Ratushniak // Revista Tempos E Espaços Em Educação. — San Cristóvão, Brazil, 2020. — Vol. 13. — No 23. — P. 1–15. — Access mode: <https://periodicos.ufs.br/revtee/article/view/14943/11282>
- 6 Vural D. Problems and practices experienced by preschool teachers in inclusive education [Electronic resource] / D.Vural, N.B. Piskin, M.C. Durmusoglu // International Journal of Curriculum and Instructional Studies. — 2021. — P. 287–308. — Access mode: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1329300.pdf>
- 7 Никулина Е.Г. Тенденции развития инклюзивного образования за рубежом [Электронный ресурс] / Е.Г. Никулина, О.С. Кузьмина // Инклюзивное образование: теория и практика: сборник материалов международной научно-практической конференции. — г.о. Орехово-Зуево, Россия, 2016. — С. 79–87. — Режим доступа: <https://core.ac.uk/download/76998053.pdf>
- 8 Алехина С.В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании / С.В. Алехина, М.Н. Алексеева, Е.Л. Агафонова // Психологическая наука и образование. — 2011. — № 1. — С. 83–92. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://psyjournals.ru/journals/pse/archive/2011_n1/pse_2011_n1_39878.pdf
- 9 Четверикова Т.Ю. Дети с ограниченными возможностями здоровья в системе инклюзивного образования / Т.Ю. Четверикова [Электронный ресурс] // Научно-методический электронный журнал «Концепт». — 2016. — № 8. — С. 71–77. — Режим доступа: <https://inclusion24.ru/wp-content/uploads/2022/05/deti-s-OVZ-v-v-sisteme-inklyuzivnogo-obrazovaniya.pdf>
- 10 Яковлева И.М. Подготовка педагогов к работе с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья: учеб.-метод. пос. [Электронный ресурс] / И.М. Яковлева. — М.: Издательство «Спутник+», 2012. — 133с. — Режим доступа: <https://www.labirint.ru/books/383573/>
- 11 Мороз Т.И. Деятельность Минского городского института развития образования по научно-методическому и кадровому обеспечению развития идей инклюзивного образования [Электронный ресурс] / Т.И. Мороз // Инклюзивное образование: от идеи к воплощению из опыта работы учреждений образования Республики Беларусь, Чешской Республики, Украины: учеб.-метод. пос. — Минск, 2015. — С. 14–20. — Режим доступа: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/02/Inkluze-prirucka.pdf>
- 12 Евдокимова Т.П. О подготовке педагогов к работе в условиях инклюзивного образования [Электронный ресурс] / Т.П. Евдокимова // Инклюзивное образование: от идеи к воплощению из опыта работы учреждений образования Республики Беларусь, Чешской Республики, Украины: учеб.-метод. пос. — Минск, 2015. — С. 20–21. — Режим доступа: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/02/Inkluze-prirucka.pdf>

- 13 Кузьмина О.С. Подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук [Электронный ресурс] / О.С. Кузьмина. — Омск, 2015. — 23 с. — Режим доступа: https://newdisser.ru/_avtoreferats/01007929119.pdf
- 14 Беляева Т.Б. Подготовка будущих педагогов к обеспечению психологической безопасности среды в инклюзивном образовании [Электронный ресурс] / Т.Б. Беляева, П.И. Беляева // Инклюзивное образование: теория и практика: сборник материалов международной научно-практической конференции. — г.о. Орехово-Зуево, Россия, 2016. — С. 773–778. — Режим доступа: <https://core.ac.uk/download/pdf/76998053.pdf>
- 15 Возняк И.В. Формирование готовности педагогов к инклюзивному образованию в системе повышения квалификации: дис. ... канд. пед. наук [Электронный ресурс] / И.В. Возняк. — Белгород, 2017. — С. 225. — Режим доступа: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_008888076/
- 16 Сулейменова Р.А. Методологические подходы к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан [Электронный ресурс] / Р.А. Сулейменова // Открытая школа. — 2012. — № 7(118). — С. 20–28. — Режим доступа: https://open-school.kz/glavstr/inclusiv_obraz/arhiv_stat_2012_2015/118.pdf; Инклюзивное образование в РК: анализ и практические шаги // Открытая школа. 2014. — №4. — С. 11–14.
- 17 Мовкебаева З.А. Вопросы подготовки педагогических кадров в Республике Казахстан к работе в условиях инклюзивного образования [Электронный ресурс] / З.А. Мовкебаева // Педагогика и психология. — 2013. — № 2(15). — С. 6–11. — Режим доступа: <https://www.kaznpu.kz/docs/2013g2.pdf#page=6>
- 18 Исакова А.Т. Инклюзивті білім беру негіздері: оқу құралы [Электрондық ресурс] / А.Т. Исакова, З.А. Мовкебаева, Г. Закаева, А.Б. Айтбаева, А.А. Байтурсынова. — Алматы: ЖК «Балауса», 2013. — 318 б. — Кіру режимі: https://mega.nz/file/zloyTRRZ#6WUx16VNAbVWEaw-_HAlsuxW65gMEddmqIma4Sejm1s
- 19 Odintsova M.A. Psychological and Pedagogical Support for Students with Disabilities in Inclusive Educational Environment of University / M.A. Odintsova, E.I. Kuzmina, L.A. Aleksandrova, V.M. Lazareva // Psychological-Educational Studies. — 2019. — Vol. 11. — No 3. — 114–127. doi: 10.17759/psyedu.2019110310
- 20 Ospanova B. The effectiveness of the training model of the future teacher in conditions of inclusive education / B. Ospanova, G. Berikhanova, B. Yermenova, R. Zharmukhametova, N. Sultanova, A. Urazbaeva // International Journal of Education and Practice. — 2021. — Vol. 9. — No. 4. — P. 670–686. <http://dx.doi.org/10.18488/journal.61.2021.94.670.686>
- 21 Насырова Э.Ф. Методическая готовность как составляющая профессиональной компетентности бакалавров профессионально-педагогического образования [Электрондық ресурс] / Э.Ф. Насырова, А.А. Дроздова // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). — 2015. — № 6(50). — С. 279–289. — Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskaya-gotovnost-kak-sostavlyayuschaya-professionalnoy-kompetentnosti-bakalavrov-professionalno-pedagogicheskogo>

С.К. Абильдина, Г.Н. Жолтаева, Г.С. Майлыбаева, Ж.Р. Жексембаева, А.А. Исатаева

О проблемах подготовки педагогов дошкольных организаций к работе в условиях инклюзивного образования

Одним из ключевых факторов успешной реализации инклюзивного образования в дошкольных организациях является готовность педагогов к работе в новых условиях. Настоящее исследование направлено на изучение состояния подготовки будущих педагогов дошкольных образовательных организаций к реализации инклюзивного образования. В рамках исследования были рассмотрены такие аспекты, как профессиональные компетенции педагогов, их знания и навыки в области инклюзии, а также наличие соответствующей методической и психологической поддержки. Особое внимание уделено анализу методов и форм работы, используемых педагогами при обучении и воспитании детей с особыми образовательными потребностями, а также их готовности к сотрудничеству с родителями детей. Основными методами исследования стали опрос педагогов, а также анализ научно-практических материалов, существующей нормативно-правовой документации. Результаты исследования показали, что, несмотря на высокий уровень мотивации и заинтересованности будущих педагогов, многие из них испытывают недостаток в специальных знаниях и навыках, необходимых для успешной работы в условиях инклюзивного образования. Выявлены также потребности в дополнительном профессиональном обучении и развитии. Полученные данные позволяют разработать рекомендации по улучшению подготовки педагогов к работе в инклюзивной образовательной среде, а также помогут формированию более эффективной системы поддержки и сопровождения детей с ООП в дошкольных образовательных учреждениях.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети дошкольного возраста, особые образовательные потребности, педагоги, дошкольные образовательные организации, подготовка педагогов, методы обучения, формы работы.

S.K. Abildina, G.N. Zholtayeva, G.S. Mailybayeva, Zh.R. Zhexembayeva, A.A. Issatayeva

About the problems of teacher training in preschool organizations to work in an inclusive education environment

One of the key factors for the successful implementation of inclusive education in preschool institutions is the willingness of teachers to work in new conditions. The present study is aimed at studying the state of preparation of future teachers of preschool educational organizations for the implementation of inclusive education. The study examined such aspects as the professional competencies of teachers, their knowledge and skills in the field of inclusion, as well as the availability of appropriate methodological and psychological support. Special attention is paid to the analysis of the methods and forms of work used by teachers in the education and upbringing of children with special educational needs, as well as their willingness to cooperate with the parents of children. The main research methods were a survey of teachers, as well as an analysis of scientific and practical materials, existing regulatory documentation. The results of the study showed that, despite the high level of motivation and interest of future teachers, many of them lack the special knowledge and skills necessary for successful work in an inclusive education environment. The needs for additional professional training and development have also been identified. The data obtained will make it possible to develop recommendations for improving the training of teachers to work in an inclusive educational environment, as well as help form a more effective system of support and guidance for children with disabilities in preschool educational institutions.

Keywords: inclusive education, preschool children, special educational needs, teachers, preschool educational organizations, teacher training, teaching methods, forms of work.

References

- 1 (2023). Qazaqstan Respublikasynda mektepke deingi, orta, tekhnikalyq zhane kasiptik bilim berudi damytudyn 2023–2029 zhyldarga arналган tuzhyrymdamasy. Qazaqstan Respublikasy Ukimetinin 2023 zhylygy 28 nauryzdagy № 249 qaulysymen bekitildi [On approval of the Concept of development of preschool, secondary, technical and vocational education of the Republic of Kazakhstan for 2023–2029. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023 No. 249]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249> [in Kazakh].
- 2 (2024). Qazaqstan Respublikasynyn «Bilim turaly» Zany (2024.01.05. berilgen ozgerister men tolyqtyrularymen) [The Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” (with amendments and additions dated 03/15/2025.). *online.zakon.kz*. Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/? doc_id=30118747 [in Kazakh].
- 3 (2023). Qazaqstan Respublikasynyn «Kemtar balalardy aleumettik zhane meditsinalyq-pedagogikalyq tuzeu arqyly qoldau turaly» 2002 zhylygy 11 shildedegi № 343 Zany (2023.01.07. berilgen ozgerister men tolyqtyrularymen) [Law of the Republic of Kazakhstan dated July 11, 2002 No. 343 “On social, medical and pedagogical correctional support for children with disabilities”]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343_ [in Kazakh].
- 4 (2022). «Qazaqstan Respublikasyndagy balany quyqtary turaly» Qazaqstan Respublikasynyn 2002 zhylygy 8 tamyzdagi № 345 Zany [Law of the Republic of Kazakhstan dated August 8, 2002 No. 345 “On the rights of the child in the Republic of Kazakhstan”]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000345_ [in Kazakh].
- 5 Zdanevych, L.V., Chaika, V.M., Pysarchuk, O.T., Tsehelnik, T.M., & Ratushniak, N.O. (2020). Training of future teachers for work with children under the conditions of preschool inclusive education. *Revista Tempos E Espaços Em Educação — Journal of Times and Spaces in Education*, 13(32), 1–15. Retrieved from <https://periodicos.ufs.br/revtee/article/view/14943/11282>
- 6 Vural, D., Piskin, N.B., & Durmusoglu, M.C. (2021). Problems and practices experienced by preschool teachers in inclusive education. *International Journal of Curriculum and Instructional Studies*, 11(2), 287–308. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1329300.pdf>
- 7 Nikulina, E.G., & Kuzmina, O.S. (2016). Tendentsii razvitiya inkluzivnogo obrazovaniya za rubezhom [Trends in the development of inclusive education]. *Inkluzivnoe obrazovanie: teoria i praktika: sbornik materialov mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii — Inclusive education: theory and practice: collection of materials of the international scientific and practical conference* (pp. 79–87). Orekhovo-Zuevo. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/76998053.pdf> [in Russian].
- 8 Alehina, S.V., Alekseeva, M.N., & Agafonova, E.L. (2011). Gotovnost pedagogov kak osnovnoi faktor uspekhov inkluzivnogo protsesa v obrazovanii [Readiness of teachers as the main factor of success of the inclusive process in education]. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie — Psychological science and education*, (1), 83–92. Retrieved from https://psyjournals.ru/journals/pse/archive/2011_n1/pse_2011_n1_39878.pdf [in Russian].
- 9 Chetverikova, T.Yu. (2016). Deti s ogranichennymi vozmozhnostyami zdorovia v sisteme inkluzivnogo obrazovaniya [Children with disabilities in the inclusive education system]. *Nauchno-metodicheskii zhurnal «Kontsept» — Scientific-methodological journal “Concept”*, (8), 71–77. Retrieved from <https://inclusion24.ru/wp-content/uploads/2022/05/deti-s-OVZ-v-v-sisteme-inkluzivnogo-obrazovaniya.pdf> [in Russian].

- 10 Yakovleva, I.M. (2012). Podgotovka pedagogov k rabote s detmi, imeiushchimi ogranichennye vozmozhnosti zdorovia: uchebno-metodicheskoe posobie [Preparation of teachers to work with children with disabilities: an educational and methodological guide]. Moscow: Izdatelstvo "Sputnik+". *labirint.ru*. Retrieved from <https://www.labirint.ru/books/383573/> [in Russian].
- 11 Moroz, T.I. (2015). Deiatelnost Minskogo gorodskogo instituta razvitiia obrazovaniia po nauchno-metodicheskomu i kadrovomu obespecheniu idei inkluzivnogo obrazovaniia [The activities of the Minsk City Institute for Educational Development on scientific, methodological and personnel support for the development of inclusive education ideas]. *Inkluzivnoe obrazovanie: ot idei k voplosheniui iz opyta raboty uchrezhdenii obrazovaniia Respubliki Belarus, Cheshskoi Respubliki, Ukrainy: uchebno-metodicheskoe posobie — Inclusive education: from idea to implementation from the experience of educational institutions of the Republic of Belarus, the Czech Republic, and Ukraine: an educational and methodological guide* (pp. 14–20). Minsk. Retrieved from <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/02/Inkluze-prirucka.pdf> [in Russian].
- 12 Evdokimova, T.P. (2015). O podgotovke pedagogov k rabote v usloviakh inkluzivnogo obrazovaniia [On the preparation of teachers for work in inclusive education]. *Inkluzivnoe obrazovanie: ot idei k voplosheniui iz opyta raboty uchrezhdenii obrazovaniia Respubliki Belarus, Cheshskoi Respubliki, Ukrainy: uchebno-metodicheskoe posobie — Inclusive education: from idea to implementation from the experience of educational institutions of the Republic of Belarus, the Czech Republic, and Ukraine: an educational and methodological guide* (pp. 20–21). Minsk. Retrieved from <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/02/Inkluze-prirucka.pdf> [in Russian].
- 13 Kuzmina, O.S. (2015). Podgotovka pedagogov k rabote v usloviakh inkluzivnogo obrazovaniia [Preparation of teachers for work in inclusive education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Omsk. Retrieved from https://new-disser.ru/_avtoreferats/01007929119.pdf [in Russian].
- 14 Beliaeva, T.B., & Beliaeva, P.I. (2016). Podgotovka budushchikh pedagogov k obespecheniu psikhologicheskoi bezopasnosti sredi v inkluzivnom obrazovanii [Preparation of future teachers to ensure the psychological safety of the environment in inclusive education]. *Inkluzivnoe obrazovanie: teoria i praktika: sbornik materialov mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii — Inclusive education: theory and practice: collection of materials of the international scientific and practical conference* (pp. 773–778). Orekhovo-Zuevo. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/76998053.pdf> [in Russian].
- 15 Voznyk, I.V. (2017). Formirovanie gotovnosti pedagogov k inkluzivnomu obrazovaniiu v sisteme povyshchenia kvalifikatsii [Formation of teachers' readiness for inclusive education in the system of advanced training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Belgorod, 225. Retrieved from https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_008888076/ [in Russian].
- 16 Suleimenova, R.A. (2014). Metodologicheskie podkhody k razvitiui inkluzivnogo obrazovaniia v Respublike Kazakhstan [Methodological approaches to the development of inclusive education in the Republic of Kazakhstan]. *Otkrytaia shkola — Open School*, 7(118), 20–28. Retrieved from https://open-school.kz/glavstr/inclusiv_obraz/arhiv_stat_2012_2015/118.pdf; *Inkluzivnoe obrazovanie v RK: analiz situatsii i prakticheskie shagi [Inclusive education in the Republic of Kazakhstan: analysis and practical steps]*. *Otkrytaia shkola — Open School*, 4, 11–14 [in Russian].
- 17 Movkebaeva, Z.A. (2013). Voprosy podgotovki pedagogicheskikh kadrov v Respublike Kazakhstan k rabote v usloviakh inkluzivnogo obrazovaniia [Issues of teacher training in the Republic of Kazakhstan for work in inclusive education]. *Pedagogika i psikhologia — Pedagogy and psychology*, 2(15), 6–11 [in Russian].
- 18 Iskakova, A.T., Movkebaeva, Z.A., Zakaeva, G., Aitbaeva, A.B., & Baitursynova, A.A. (2013). Inkluzivti bilim beru negizderi [Fundamentals of inclusive education]. Almaty: ZK "Balasa". Retrieved from https://mega.nz/file/zloyTRRZ#6WUx16VNAbVWEaw-_HAlsuxW65gMEddmqIma4Sejm1s [in Kazakh].
- 19 Odintsova, M.A., Kuzmina, E.I., Aleksandrova, L.A., & Lazareva, V.M. (2019). Psychological and Pedagogical Support for Students with Disabilities in Inclusive Educational Environment of University. *Psychological-Educational Studies*, 11, 3, 114–127. doi: 10.17759/psyedu.2019110310
- 20 Ospanova B., Berikhanova G., Yermenova B., Zharmukhametova R., Sultanova N., Urazbaeva, A. (2021). The Effectiveness of the Training Model of the Future teacher in Conditions of Inclusive Education. *International Journal of Education and Practice*, 9, 4, 670–686. DOI: <http://dx.doi.org/10.18488/journal.61.2021.94.670.686>.
- 21 Nasyrova, E.F., & Drozdova, A.A. (2015) Metodicheskaiia gotovnost kak sostavliaiushchaia professionalnoi kompetentnosti bakalavrov professionalno-pedagogicheskogo obrazovaniia [Methodological readiness as a component of professional competence of bachelors of vocational pedagogical education]. *Sovremennye issledovaniia sotsialnykh problem (elektronnyi nauchnyi zhurnal) — Modern research on social problems (electronic scientific journal)*, 6(50), 279–289. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskaya-gotovnost-kak-sostavlyayushchaya-professionalnoy-kompetentnosti-bakalavrov-professionalno-pedagogicheskogo> [in Russian].

Information about the authors

Abildina S. — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan; e-mail: salta-7069@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8324-8444>, Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>

Zholtayeva G. — Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan; e-mail: gnzh1661@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8841-1650>

Mailybayeva G. — (Corresponding Author) PhD, Head of the Department of Teaching and Education Methods, Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan;

e-mail: gulmirasabyr@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0420-4142>. Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56127311500>

Zhexembayeva Z. — Candidate of Pedagogical Sciences, Lector (Lecturer), Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan; e-mail: sunny_zhadra@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5473-7604>. Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57968734700>

Issatayeva A. — Master of Pedagogical Sciences, Lector (Lecturer), Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan; e-mail: aseljan_91@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0002-4313-2516>